

Я. В. Дудко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЮ РОБОТОЮ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті подано результати історико-педагогічного дослідження проблеми науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття), що є актуальною та майже недослідженою сучасними науковцями.

У результаті дослідження генезису науково-методичного забезпечення процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищій школі України з другої половини ХХ століття й на початку ХХІ століття виявлено особливості вищезгаданого процесу, накопичено позитивний досвід, відповідно до встановлених етапів: I етап (1958–1990 рр.) – етап становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України; II етап (1991–2013 рр.) – етап реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України; III етап (з 2014 р. до сьогодні) – етап стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України.

У ході дослідження визначено пріоритетні напрями науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою в сучасних вищих педагогічних навчальних закладах: створення медіатеки та банків педагогічних інновацій щодо питання освоєння технологій інноваційного менеджменту суб'єктами управління вихованням майбутніх учителів; створення консалтингового центру з питань організації управління виховною роботою у вищій школі; діагностика готовності суб'єктів управління до організації виховної роботи у вищій школі; створення системи підготовки та перепідготовки суб'єктів управління вихованням майбутніх учителів; створення атмосфери творчої активності суб'єктів управління виховною роботою у вищій школі за допомогою дієвої системи моральних і матеріальних стимулів; розроблення індивідуальних планів розвитку суб'єктів управління вихованням студентської молоді; стимулювання представників апарату управління виховною роботою до інноваційної спрямованості самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: виховання, виховна робота, вищий педагогічний навчальний заклад, науково-методичне забезпечення, самовдосконалення, управління.

Постановка проблеми. Реформування сучасного освітнього простору України спричинило появу низки проблемних питань у галузі вищої освіти щодо системи виховання майбутніх учителів: пошук інноваційних шляхів формування майбутнього високоморальної педагога-майстра, удосконалення національної системи виховання здобувачів вищої педагогічної освіти, модернізація апарату управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах, створення організаційно-педагогічних умов управління вихованням студентської молоді відповідно до нової педагогічної парадигми.

Підкреслимо, що формування духовних, моральних та інтелектуальних якостей майбутнього вчителя Нової української школи є актуальною проблемою сьогодні, для вирішення якої вищим педагогічним навчальним закладам необхідно створити всі необхідні

умови, адже в Законі України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII, Законі України «Про вищу освіту» від 1.07.2014 № 1556-VII, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) та Концепції національно-патріотичного виховання акцентується увага на пошуку шляхів модернізації системи виховання майбутніх педагогів загалом і механізму управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес управління вищим навчальним закладом досліджено в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених: В. Андрущенко, Л. Барішнікової, Б. Гаєвського, Д. Донелі, М. Євтуха, А. Похресника та ін. Проблему модернізації системи виховання здобувачів вищої педагогічної освіти досліджували

О. Бабічева, Т. Кірик, Р. Кнушевицька, Я. Колібабюк, І. Ящук та ін. Організаційно-педагогічні засади управління процесом виховання майбутніх педагогів у вищій школі представлені в наукових роботах А. Денисенко, А. Калініченко, А. Ржевської, З. Сепчевої та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дав можливість установити, що вищезазначені наукові праці порушують тільки окремі питання щодо напрямів забезпечення умов управління вихованням майбутніх педагогів, а в історико-педагогічній науці немає цілісного дослідження генезису науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України з другої половини ХХ та на початку ХХІ століття. Відсутність ґрунтовних наукових досліджень з історії педагогіки, які б дали змогу оцінити стан теорії вишівського управління на основних етапах її становлення й визначити перспективні тенденції її подальшого розвитку, є перешкодою реалізації освітньої державної політики, а саме вдосконалення системи управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах.

Доцільність дослідження вищезазначеної проблеми також зумовлена необхідністю усунення суперечності між потребою модернізації організаційно-педагогічних умов управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах і відсутністю розробки змісту їх науково-методичного забезпечення.

Мета статті – дослідження генезису науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України, з другої половини ХХ століття та на початку ХХІ століття, відповідно до встановлених етапів розвитку вищезазначеного процесу: I етап (1958–1990 рр.) – етап становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України; II етап (1991–2013 рр.) – етап реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України; III етап (з 2014 р. до сьогодні) – етап стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури й архівних матеріалів дав можливість установити, що на кожному етапі розвитку процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України проблемними питаннями щодо науково-методичного забезпечення вищезазначеного процесу були такі: створення якісної науково-методичної бази у вищому педагогічному навчальному закладі для творчого розвитку суб'єктів управління виховною роботою; підготовка та перепідготовка суб'єктів управління до організації процесу виховання майбутніх учителів у вищій школі; створення атмос-

фери творчої активності суб'єктів управління виховною роботою; система самовдосконалення суб'єктів управління процесом виховання майбутніх педагогів.

I етап (1958–1990 рр.) – етап становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України знаменувався високим рівнем інтеграції навчального й виховного процесів у вищій школі, що пов'язано з заполітизованістю апарату управління виховною роботою. На базі вищих педагогічних навчальних закладів активно діяли партійні та комсомольські організації, що розповсюджували марксистсько-ленінську ідеологію Центрального комітету Комуністичної партії Радянського Союзу як у аудиторний, так і в позааудиторний час.

Варто зазначити, що якість науково-методичної бази для творчого розвитку суб'єктів управління виховною роботою в 1958–1990 рр. визначалася тісною співпрацею вищих педагогічних навчальних закладів із науковими, культурними та спортивними установами під час організації культурно-масових заходів і високим рівнем забезпечення суб'єктів управління законодавчими й нормативно-правовими документами щодо проблеми організації процесу виховання майбутніх учителів, у яких детально подано конкретні дії, права й обов'язки кожного суб'єкта управління виховною роботою.

Аналіз архівних матеріалів дав можливість установити, що у вищезазначений період не існувало системи діагностики готовності суб'єктів управління до організації виховної роботи у вищій школі, а підготовка представників апарату управління процесом виховання студентської молоді здійснювалося в партійних і комсомольських структурах відповідно до партійних постанов.

У вищих педагогічних навчальних закладах високий рівень творчої активності суб'єктів управління виховною роботою в наукових семінарах, конференціях, конкурсах, культурних заходах, екскурсіях тощо підтримувався за допомогою дієвої системи моральних і матеріальних стимулів. Підкреслимо, що будь-яка інноваційна спрямованість самоосвітньої діяльності суб'єктів управління процесом виховання майбутніх учителів контролювалася з боку партійних, комсомольських і профспілкових організації та піддавалася жорсткій критиці.

У 1958–1990 рр. існувала величезна проблема міжкультурної комунікації народів СРСР із народами з інших країн. Через політичні обмеження, холодну війну, «ізоляцію від зовнішнього миру» довгий час представники радянського суспільства не могли вступити в діалог із народами інших країн. Українська вчена Н. Манакіна стверджує, що «СРСР світовим процесам інтернаціоналізації протиставляв тенденції міжнародної єдності

на внутрішньодержавному рівні. Колишня ідеологія «залізної завіси» не передбачала міжкультурної комунікації на планетарному рівні» [1, с. 233]. Отже, за радянських часів питання міжнародних зв'язків із вищими педагогічними навчальними закладами інших країн світу з метою обміну передовим управлінським досвідом щодо організації процесу виховання студентської молоді не підлягало обговоренню.

II етап (1991–2013 рр.) – етап реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України знаменувався поступовою розполітизацією, демократизацією, гуманізацією, систематизацією, інформатизацією вищезазначеного процесу та розвитком теорії внутрішньовишівського управління.

Питання модернізації системи виховання студентської молоді у вищій школі, а отже, й оновлення механізму управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах стали першочерговими після здобуття Україною незалежності (1991 р.) та прискореної інтеграції нашої держави до світового освітнього простору. За рахунок упродовження й масового поширення у вищій школі інформаційних і комунікаційних технологій у 1991–2013 рр. якість науково-методичної бази для творчого розвитку суб'єктів управління виховною роботою визначалася високим рівнем забезпечення суб'єктів управління науково-методичними посібниками, періодикою, науковими журналами з проблеми організації процесу управління вихованням майбутніх учителів; створенням медіатеки у вищих педагогічних навчальних закладах; системою міжнародних зв'язків із вищими педагогічними навчальними закладами Європи і світу.

Розвиток освітнього менеджменту спричинив розбудову системи підготовки та перепідготовки суб'єктів управління процесом виховання студентської молоді. На базі вищих педагогічних навчальних закладах стало можливим здобути ступінь вищої освіти «Магістр» зі спеціальностей «Управління навчальним закладом» і «Педагогіка вищої школи». З'ясовано, що навчальні плани вищезазначених спеціальностей включали вивчення таких дисциплін: «Управління виховною діяльністю у навчальному закладі», «Організація виховної роботи у вищому навчальному закладі».

У 1991–2013 рр. стимулювання суб'єктів управління до професійного зростання загалом і участі в науково-практичних конференціях, наукових семінарах, культурних заходах зокрема здійснювалося переважно за рахунок морального заохочення (досягнення високих результатів, перемоги в конкурсах, визнання колег тощо). Підкреслимо, що на етапі реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів інноваційна спрямованість самоосвітньої діяльності суб'єктів управління стала ключовим питанням наукового

менеджменту й першочерговою необхідністю для оптимального функціонування та розвитку вищого педагогічного навчального закладу, адже, на думку науковця М. Кириченко, «створення моделей управління навчальними закладами на засадах сучасного наукового менеджменту є нагальною потребою сьогодення» [2, с. 5].

III етап (з 2014 р. до сьогодення) – етап стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України розпочався з прийняттям у 2014 році Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, у якому акцентується увага на максимальній децентралізації, самоврядуванні й автономності процесу управління вищим навчальним закладом: «Діяльність вищого навчального закладу провадиться на принципах автономії та самоврядування» [3]. Зазначимо, що, відповідно до вищезазначеного документа, самоврядування передбачає право на самостійне обрання керівництвом вищого педагогічного навчального закладу технологій, форм і методів здійснення процесу управління вихованням майбутніх педагогів.

На нашу думку, пріоритетними напрямками науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою в сучасних вищих педагогічних навчальних закладах є:

- створення медіатеки та банків педагогічних інновацій щодо питання освоєння технологій інноваційного менеджменту суб'єктами управління вихованням майбутніх учителів;
- створення консалтингового центру з питань організації управління виховною роботою у вищій школі;
- розвиток міжнародних зв'язків із вищими навчальними закладами інших країн з метою перейняття передового управлінського досвіду й підвищення результативності процесу управління вихованням майбутніх учителів відповідно до міжнародних критеріїв ефективності;
- діагностика готовності суб'єктів управління до організації виховної роботи у вищій школі;
- створення системи підготовки й перепідготовки суб'єктів управління вихованням майбутніх учителів;
- створення атмосфери творчої активності суб'єктів управління виховною роботою у вищій школі за допомогою дієвої системи моральних і матеріальних стимулів;
- розроблення індивідуальних планів розвитку суб'єктів управління вихованням студентської молоді;
- стимулювання представників апарату управління виховною роботою до інноваційної спрямованості самоосвітньої діяльності;
- моніторинг якості науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою з метою залучення суб'єктів управління

вихованням майбутніх педагогів до самоаналізу та самооцінки своєї діяльності.

Висновки і пропозиції. Аналіз наукової літератури й архівних матеріалів свідчить, що проблема науково-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) є актуальною та майже недослідженою сучасними науковцями. Дослідження генезису науково-методичного забезпечення процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищій школі України з другої половини ХХ століття та на початку ХХІ століття дало змогу виявити особливості вищезгаданого процесу, накопичити позитивний досвід, відповідно до встановлених етапів: I етап (1958–1990 рр.) – етап становлення процесу управління виховною роботою у вищій школі України; II етап (1991–2013 рр.) – етап реформування процесу управління вихованням майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України; III етап (з 2014 р. до сьогодні) – етап стабілізації процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України. Визначено пріоритетні напрями науко-

во-методичного забезпечення процесу управління виховною роботою в сучасних вищих педагогічних навчальних закладах.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні генезису психолого-педагогічного забезпечення процесу управління виховною роботою у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) та розробленні технології управління виховною роботою у вищому педагогічному навчальному закладі.

Список використаної літератури:

1. Манакіна Н. Міжкультурна комунікація як навчальний предмет у підготовив журналістів. *Український інформаційний простір*. 2013. № 1. С. 232–235.
2. Кириченко М.О. Управління загальноосвітнім навчальним закладом (методологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2001. 15 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 01.12.2019).

Dudko Ya. Scientific and methodological support of the process of management of upbringing work in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (second half of XX – beginning of XXI century)

The article presents the results of a historical and pedagogical study of the problem of scientific and methodological support of the process of management of upbringing work in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (second half of XX – beginning of XXI century), which is relevant and almost unexplored by modern scholars.

As a result of the study of the genesis of scientific and methodological support of the process of management of the upbringing of future teachers in the higher school of Ukraine, starting from the second half of the XX century and the beginning of the XXI century, the features and positive experience of the above process were identified in accordance with the established stages: I stage (1958–1990) – the stage of formation of the management of upbringing work in high school in Ukraine; II stage (1991–2013) – the stage of reforming of the management of future teacher's upbringing in higher educational institutions of Ukraine; III stage (from 2014 to present) – the stage of stabilization of the management of upbringing work in higher pedagogical educational institutions of Ukraine.

In the course of the research the priority directions of scientific and methodological support of the process of management of upbringing work in modern higher pedagogical educational institutions were identified: creation of media library and banks of pedagogical innovations on the issue of development of technologies of innovative management by subjects of upbringing management of future teachers; creation of a consulting center on the organization of management of upbringing work in higher education; diagnostics of the readiness of subjects of management to organize upbringing work in higher education; creation of a system of training and retraining of subjects of management of upbringing of future teachers; development of individual plans of development of subjects of management of upbringing of student youth; stimulation of representatives of the apparatus of management of upbringing work to the innovative orientation of self-educational activity.

Key words: *upbringing, upbringing work, higher pedagogical educational institution, scientific and methodological support, self-improvement, management.*